

Скоробогатий Я. П.,

к.х.н., проф., завідувач кафедри природничих наук та захисту навколишнього середовища, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Бужанська М. В.,

к.х.н., доц., доцент кафедри природничих наук та захисту навколишнього середовища, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПОНЕНТИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ

***Анотація.** Розглянуто об'єктивні основи розвитку соціальної діяльності бізнесових структур. Стаття описує екологічну складову соціальної відповідальності. Визначено зміст поняття “екологічна соціальна відповідальність”. Проаналізовано сучасний рівень екологічної відповідальності в Україні та світі. Обґрунтовано необхідність підвищення екологічної соціальної відповідальності з метою запобігання негативному впливу на вітчизняну економіку. Показано, що вона має орієнтуватись на врахування таких компонентів, як впровадження соціальних програм і поліпшення умов праці; налагодження соціального діалогу; ділове самовдосконалення, що проявляється у відповідальності за результати праці; підвищення відповідальності під час виконання роботи; використання в політиці компанії принципів етичних відносин з працівниками, колегами; сприяння реалізації екологічних програм, відкрите надання інформації про діяльність організації, що впливає на суспільство, економіку, довкілля. З'ясовано особливості прояву соціальної відповідальності бізнесу в Україні та визначено шляхи її подальшого розвитку.*

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, концепція екологічної відповідальності, корпоративна екологічна відповідальність, корпоративна соціальна відповідальність, соціальна відповідальність партнерів трудових відносин, екологічна відповідальність, соціальні програми, етичні відносини.

Skorobohatuy Ya. P.,

Ph.D., Professor, Head of the Department of Natural Sciences and Environmental Protection, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Buzhanska M. V.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Natural Sciences and Environmental Protection, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

THE ROLE OF ENVIRONMENTAL COMPONENT IN FORMATION OF SOCIAALLY RESPONSIBLE BUSINESS

***Abstract.** The objective foundations of development of social activity of business structures are considered. This article analyzes the environmental component of social responsibility. Defined the meaning of “Environmental Social Responsibility”. Article reviews the current level of environmental responsibility in Ukraine and in the world. Grounded necessity of increasing environmental social responsibility in order to avoid negative impacts on the national economy. It revealed that social responsibility should be directed at such components as introduction of social programmes and improvement of labour conditions; establishment of the social dialogue; business self-perfection that manifests itself in responsibility for the results of labour; increase of responsibility when performing work; use of ethic principles of relations with colleagues in the company's policy; facilitation to implementation of ecological programmes, open presentation of information about activity of the organisation that influences the society, economy and environment. Increase of social responsibility would facilitate increase of the level of use of the labour potential. The peculiarities of manifestation of social responsibility of business in Ukraine and the ways of its further development are defined.*

Key words: social responsibility of the business, environmental social responsibility, corporate environmental responsibility, social responsibility, social responsibility of labour relations partners, ecological responsibility, social programmes, ethic relations.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство зазнає суттєвих змін, які віддзеркалюються у модифікації економічних, політичних, соціальних процесів, у перегляді базових засад функціонування суспільного виробництва та пріоритетів його розвитку. Відбуваються глибокі зрушення у сфері трудової діяльності, які є чутливим індикатором змін у галузі організаційно-економічних та соціально-трудова відносин. Підприємство становить вагомий частку економічної системи певної країни. Тому важливою стає проблема координації інтересів бізнесу і суспільства, в межах якого цей бізнес функціонує. Між сучасним суспільством та довіллям у процесі підприємницької діяльності встановлюються різноманітні зв'язки. Тільки соціальна функція бізнесу повинна стати визначальною в неформальній конкуренції: отриманий прибуток чи якісні послуги, або товари для споживача, а для працівників підприємства – оптимальні санітарно-гігієнічні умови праці. Лише орієнтація на концепцію соціально відповідального бізнесу, в межах якого відбувається процес створення цінностей для самого підприємства, споживачів, держави, бізнес-партнерів і суспільства загалом, є одним із джерел забезпечення економічної стабільності підприємства. В умовах глобалізації сучасного ринку все більша кількість різноманітних підприємств європейських країн зосереджує свою увагу на системі соціально орієнтованого бізнесу. Соціальна відповідальність – це концепція, відповідно до якої організації враховують інтереси суспільства, покладаючи на себе максимальну відповідальність за свою діяльність. Можна говорити, що організація добровільно запроваджує додаткові заходи для підвищення якості продукції, що виробляється, або послуг, які надаються, матеріального рівня життя працівників та їх сімей, умов праці на робочих місцях.

Чільне місце серед складників соціально відповідального бізнесу займають екологічні проблеми, які локалізуються у площині узгодження інтересів влади, бізнес-структур та суспільства. Їх вирішення можна вважати важливою складовою соціальної політики, спрямованої на підвищення якості життя населення в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна Україна намагається сповідувати демократичні цінності Європейського Союзу, формує та розвиває систему соціального партнерства, аналізує міжнародний досвід країн, які мають у цій царині відповідні досягнення, тому очевидним є те, що ці питання широко розглянуті в сучасній науковій літературі В. Л. Осецьким, С. В. Мельник, Н. А. Супрун, І. М. Царик [2–6]. Проблеми соціальної відповідності бізнесу як сучасної філософії поведінки компанії стосовно своєї діяльності з метою сталого розвитку, ефективних інвестицій у людський капітал отримали відображення у монографії О. П. Гогуля та І. П. Кудінова [7]. О. А. Грішнов, О. Г. Брінцева, Б. Г. Нагорний, Л. А. Грицина, І. В. Лебедев висвітлюють проблеми дослідження екологічної відповідальності в Україні [8–9]. Незважаючи на

значний досвід наукових досліджень в цій сфері, на наш погляд, питання екологічної відповідальності бізнесу потребує додаткового аналізу в розрізі Концепції сталого розвитку.

Постановка завдання. Досягнення здобутків Концепції сталого розвитку вимагає значних змін в економічній та соціальній сферах через зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. На сьогодні лише впровадження концепції корпоративної соціальної відповідальності сприяє використанню окремих аспектів екологічної відповідальності в діяльності підприємств, які реалізують локальні, регіональні та глобальні екологічні проекти. Використання принципів корпоративної соціальної відповідальності допомагає їм розширити свою присутність на світовому ринку товарів та послуг. Вона поєднує у собі обмеження, встановлені екологічним законодавством, та моральні зобов'язання представників бізнесу. Згідно з цією концепцією, екологічна відповідальність перестала бути чимось примусовим, а отримує статус внутрішніх правил ведення бізнесу. Проте зазначимо, що дотримання компанією принципів екологічної відповідальності обумовлюється не лише етичними, а й економічними міркуваннями. Теоретичним підґрунтям дослідження екологічного напрямку соціальної відповідальності стали концепції “екологічної модернізації”, “рефлексії ризику”, “нової екологічної парадигми”, стратегія екологічного маркетингу.

Наявність різних поглядів на сутність, зміст та специфіку екологічної компоненти соціальної відповідальності й різноманіття методологічних підходів до визначення поняття відповідальності зумовили необхідність зіставлення, упорядкування та узагальнення наукового доробку з цієї проблеми. На підставі здійсненого аналізу потрібно розкрити сутність екологічної відповідальності підприємств, проаналізувати рівень екологічної відповідальності вітчизняних компаній та стан впровадження цінностей у практику менеджменту і на цій основі розробити пріоритетні напрями розвитку екологічної відповідальності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Про складну екологічну ситуацію в Україні яскраво свідчить те, що у рейтингу країн за індексом екологічної стійкості, розробленим Центром екологічного законодавства та політики Єльського університету в 2016 р., Україна зі значенням 79,69 бала посіла 44 місце серед 180 країн (табл. 1).

Індекс екологічної стійкості характеризує стан у сфері екології та управління природними ресурсами. З табл. 1 видно, що наша держава у період із 2006 р. до 2016 р. поліпшила значення цього індексу на 25,38 %. До прикладу, у 2012 р. Україна займала 102-ге місце у рейтингу зі значенням індексу екологічної стійкості 46,3. Індекс екологічної стійкості складається з дев'яти основних індикаторів: вплив довкілля на здоров'я населення, якість повітря, вода та санітарні умови, водні ресурси, сільське господарство, стан лісового господарства, запас риби,

біорозмаїття та середовище існування, клімат та енергія. Проте світові рейтинги стану лісового господарства (70-те місце у рейтингу), вплив довкілля на здоров'я населення (76-те місце), біорозмаїття та середовище існування (130-те місце) свідчать про серйозність проблеми.

стандартам, які є значно суворішими порівняно з вітчизняними.

Екологічна безпека діяльності підприємства є основою для формування його соціальної відповідальності. Бути екологічно безпечним підприємство може лише за умови постійної протидії внутрішнім

Таблиця 1

Рейтинг країн за показниками екологічної стійкості в 2016 р.*

Місце у рейтингу	Країна	Значення	Зміна значення індексу за 2006–2016 рр. (%)	Місце у рейтингу	Країна	Значення	Зміна значення індексу за 2006–2016 рр. (%)
1	Фінляндія	90,68	3,19	37	Вірменія	81,60	13,19
2	Ісландія	90,51	6,91	38	Польща	81,26	8,12
3	Швеція	90,43	5,58	44	Україна	79,69	25,38
10	Франція	88,20	8,70	146	Камбоджа	51,24	17,52
22	Латвія	85,71	8,02	150	Ємен	49,79	17,29
28	Угорщина	84,60	11,54	166	Бенін	43,66	16,21
32	Росія	83,50	24,34	173	Бангладеш	41,77	3,21
35	Білорусь	82,30	3,77	180	Сомалі	27,66	4,93

*Джерело: Environmental Performance Index 2016 [4].

Екологічна відповідальність як складова корпоративної соціальної відповідальності – широке поняття. Це не лише дотримання екологічного законодавства, а й відповідальність підприємства перед сучасними та наступними поколіннями за збереження довкілля, що виявляється у раціональному природокористуванні, ощадливому виробництві й споживанні та інших діях, спрямованих на поліпшення екологічної ситуації. Суть екологічної відповідальності виявляється через три основні функції: стимулюючу, компенсаційну та превентивну, і полягає у збереженні стійкого балансу економічних та екологічних інтересів у процесі господарської діяльності на основі попередження, скорочення та відновлення втрат у природному середовищі. Тому виникає потреба комплексного впровадження цінностей екологічної відповідальності в практику менеджменту та в корпоративну культуру організації. Більшість українських підприємств визнають лише юридичну екологічну відповідальність, а чимало організацій допускають і її порушення заради економічних прибутків. Разом з тим із року в рік зростає кількість підприємств, керівництво яких усвідомлює гостроту глобальної екологічної кризи та намагається зробити свій внесок у збереження довкілля. Екологічна складова соціальної відповідальності є однією з ключових вимог виходу українських компаній на світовий ринок, на якому екологічність товарів та послуг є вагомим конкурентною перевагою. Експортоорієнтовані українські компанії виготовляють продукцію, що відповідає європейським екологічним

та зовнішнім загрозам, що впливають на його діяльність у сфері екології. У кожного підприємства має бути створений індивідуальний механізм природозберігаючої діяльності, що враховує розміри підприємства, сферу діяльності, рівень розвитку корпоративної культури. Проте більшість заходів (елементів екологічної корпоративної відповідальності) з мінімізації негативного впливу своєї діяльності на навколишнє природне середовище є однаковими. Основні елементи екологічної корпоративної відповідальності:

1. *Запровадження корпоративної екологічної політики.* Компанії, які намагаються мінімізувати шкоду для природи, заподіяну своєю діяльністю, зазвичай запроваджують систему екологічних принципів та стандартів: проголошується дотримання компанією екологічного законодавства, провадиться відкрита екологічна політика, згідно з якою працівники, партнери, члени місцевої громади та інші зацікавлені сторони інформуються про можливу екологічну шкоду від діяльності компанії.

2. *Екологічний аудит.* Щоб розробити основні засади екологічної політики, визначити її основні напрями компанії використовують спеціальну процедуру екологічного аудиту, яка дозволяє оцінити реальні масштаби екологічної шкоди від діяльності організації. Мета екологічного аудиту полягає у визначенні основних ресурсів, необхідних для функціонування організації та обсягів їх споживання, а також в одержанні науково обґрунтованих висновків про міру впливу діяльності компанії на навколишнє природне середовище (атмосферні викиди,

забруднення водойм, відходи процесу переробки тощо). Екологічний аудит проводиться компанією добровільно, допомагає визначити пріоритетні напрями екологічної політики організації як у довго-, так і в короткостроковій перспективі, та визначитися з системою заходів, що є максимально корисними для навколишнього середовища та організації.

3. *Залучення працівників до екологічних ініціатив.* Керівництво екологічно відповідальних міжнародних компаній переконане, що ефективною екологічною політикою компанії може бути лише за умови, коли менеджмент, співробітники та члени їх сімей переймаються екологічними проблемами та намагаються долучитися до їх вирішення. З цією метою корпорації реалізують цілу низку екологічних освітніх проектів, у межах яких відбувається інформування працівників про те, який вплив на навколишнє середовище чинить їх діяльність, як вони можуть сприяти поліпшенню екологічної ситуації (екологічне виховання дітей, сортування сміття, придбання продуктів, виготовлених з найменшою шкодою для природи тощо). Деякі організації мають спеціальні програми для тих працівників, які виявляють неповагу до навколишнього середовища та не дотримуються корпоративних екологічних принципів. Тобто компанії утверджують екологічну відповідальність працівників крізь призму екологічної етики.

4. *“Зелене постачання”.* Для того, щоб забезпечити екологічність товарів та виробничих процесів, підприємства намагаються обирати так звані “зелені постачальники”. Такі постачальники доставляють товари та надають послуги, які є менш шкідливими для навколишнього середовища. Деякі компанії об’єднуються у купівельні групи, щоб, з одного боку, показати наявність попиту на “зелену” сировину, а з іншого – змусити постачальників застосовувати природозберігаючі технології.

Під час вибору постачальників екологічно відповідальні компанії керуються не лише ціною та якістю товарів, але й їх екологічністю: сировина та матеріали повинні задовольняти внутрішні вимоги екологічних стандартів виробництва компанії; вони мають видобуватися чи виготовлятися за природозберігаючими технологіями; для їх доставки повинні використовуватись найбільш екологічні транспортні схеми.

5. *Виробництво “зелених” товарів.* Виробники намагаються зробити свою продукцію більш екологічною шляхом використання для її виготовлення екологічно чистих матеріалів, застосування інноваційних технологій переробки відходів, використання технологій замкнених циклів. Традиційно вважають, що найбільшими забрудниками планети є підприємства, які працюють в енергетичній, хімічній, металургійній промисловостях. Проте стрімкий розвиток інформаційних та комунікаційних технологій активізував проблему інформаційного брухту (e-waste).

6. *Система екологічного управління (Environmental Management System)* є спеціальним інструментом, що дозволяє компаніям чітко визначати цілі природозахисної діяльності, досягати їх та постійно

вдосконалювати екологічні заходи. Цю систему втілено в стандартах екологічного менеджменту ISO 14000 (Environmental Management Standards), що розроблені Міжнародною організацією стандартизації [10–11]. Над розробкою цих стандартів працювали понад 50 країн, ці стандарти використовуються більше ніж у 100 країнах. В основу екологічного управління покладено чотирирівневу структуру, що передбачає: аналіз екологічних проблем та вияв найгостріших з них; визначення екозберігальних цілей та планування основних заходів для їх досягнення; реалізацію запланованих заходів; аналіз, оцінювання ефективності запропонованих заходів, виявлення шляхів удосконалення екологічної політики. Реалізація екологічної політики компанії повинна здійснюватися відповідно до екологічних стандартів. Саме для цього передбачено проведення екологічного аудиту, імплементацію системи екологічного управління та документування усіх процесів.

7. *Система екологічної сертифікації.* У світі розроблена ціла низка систем національної та міжнародної екологічної сертифікації. Незважаючи на те, що в Україні існує така система, про неї знають небагато виробників та споживачів. Здебільшого таку сертифікацію проходять компанії-експортери, адже відповідність екологічним стандартам є ключовою вимогою виходу товару на європейський ринок. В умовах активної євроінтеграції нашої держави ефективно запровадження екологічної сертифікації відповідатиме вимогам світової спільноти, потребам споживача в отриманні нешкідливої продукції для власного здоров’я, а також сприятиме охороні навколишнього природного середовища.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що посилення індивідуальної та корпоративної екологічної відповідальності як складових соціальної відповідальності може сприяти вирішенню екологічних проблем та запобігти можливим конфліктам у взаємовідносинах бізнесу, суспільства і влади, схилити до акцепту вітчизняних товаровиробників на міжнародному рівні. Водночас, як свідчать результати використаних джерел, для досягнення сталого розвитку країни екологічна відповідальність має бути не поодиноким випадком, а стати життєвою філософією для суспільства, підприємств та влади. Окрім того, значні переваги від запровадження екологічної відповідальності отримують держава і суспільство: вирішення частини ключових екологічних питань, відповідність нормам і стандартам світової економіки з урахуванням екологічної складової. Пропонуємо розглядати екологічну сертифікацію як процедуру документального підтвердження відповідності третьою стороною продукції екологічним вимогам, встановленим чинним законодавством та міжнародними стандартами з метою захисту життя, здоров’я та майна громадян і охорони навколишнього природного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Environmental Performance Index 2014. EPI Rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epi.yale.edu/epi/>.

2. Осецький В. Л. Соціальна відповідальність корпорацій України як фактор забезпечення їхньої конкурентоспроможності / В. Л. Осецький, В. М. Марченко // *Економіка та держава*. – 2007. – № 1. – С. 9–12.

3. Мельник С. В. Соціальна відповідальність бізнесу як складова соціальної політики України / С. В. Мельник // *Економіка та держава*. – 2007. – № 5. – С. 71–73.

4. Супрун Н. А. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник сталого розвитку / Н. А. Супрун // *Економіка і прогнозування*. – 2009. – № 3. – С. 71–74.

5. Царик І. М. Особливості ринкового і державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу в умовах циклічності економіки / І. М. Царик // *Актуальні проблеми економіки*. – 2011. – № 1 (115). – С. 155–159.

6. Гоголя О. П. Соціальна відповідальність бізнесу : монографія / О. П. Гоголя, І. П. Кудінова. – К. : Видавництво Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2008. – 79 с.

7. Гриненко А. М. Корпоративна соціальна відповідальність: теоретико-методологічний аспект оцінювання соціальної діяльності / А. М. Гриненко // *Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. Спец. вип. “Праця в XXI столітті: новітні тенденції, соціальний вимір, інноваційний розвиток”* : у 2 т. Т. 2. – К. : КНЕУ, 2012. – 680 с. – С. 58–68.

8. Нагорний Б. Г. Тенденції у вивченні сучасних соціальних процесів / Б. Г. Нагорний // *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна*. – 2012. – № 992. – С. 9–12.

9. Безрукова О. А. Об’єкти та мотиви соціальної відповідальності бізнесу / О. А. Безрукова // *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії і практики* : зб. наук. пр. / [гол. ред. О. Л. Скідін]. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 49. – С. 30–36.

10. ISO 14001:2004. Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування.

11. ISO 14004:2004. Системи екологічного управління. Загальні настанови щодо принципів, систем і засобів забезпечення.

REFERENCES

1. Environmental Performance Index 2014. EPI Rankings, available at: <http://epi.yale.edu/epi/>.

2. Osetskyy, V.L. and Marchenko, V.M. (2007), “Social responsibility of corporations Ukraine as a factor of their competitiveness”, *Economics and the State*, vol. 1, pp. 9–12.

3. Melnyk, S.V. (2007), “Corporate social responsibility as a part of social policy of Ukraine”, *Economics and the State*, vol. 5, pp. 71–73.

4. Suprun, N.A. (2009), “Corporate social responsibility as a factor in sustainable development”, *Economics and Forecasting*, vol. 3, pp. 71–74.

5. Tsaryk, I.M. (2011), “Features of state regulation of the market and social responsibility in terms of cycling economy”, *Actual problems of economy*, vol. 1 (115), pp. 155–159.

6. Hohulya, O.P. and Kudinova, I.P. (2008), *Sotsial'na vidpovidal'nist' biznesu* [Corporate social responsibility], Publisher National Agricultural University of Ukraine, Kyiv.

7. Grinenko, A.M. (2012), “Corporate social responsibility: Theoretical aspects of social evaluation”, *Formation of market economy: coll. scientific works. Special Issue “Work in the XXI Century: new trends, the social dimension, innovative development”*: in 2 vol., vol. 2, pp. 58–68.

8. Nahorny, V.H. (2012), “Trends in the study of contemporary social processes”, *Visnyk KHNU im. V. N. Karazina*, vol. 992, pp. 9–12.

9. Bezrukova, O.A. (2011), “Objects and motives of CSR”, *Social technologies: actual problems of theory and practice: coll. scientific works*, goal. ed. Skidin, O.L., vol. 49, pp. 30–36.

10. ISO 14001:2004 “Environmental management systems. Requirements with guidance for use”.

11. ISO 14004:2004 “Environmental management systems. General guidelines on principles, systems and support techniques”.